

volgut, *traydor*, agraviar-la: / la flor de l'hermosura en què somias / veuràs en quin jardí floreix y grana»; «Abderraman ho ha sabut, / vol veure si 'l desfaria: / al crit de muyra 'l *traydor!* / a Catalunya camina», Verdaguier (*Canigó* II, 130; VII, 257; i ja *Atl.* 1867, x, 52d: «anàs de son llit d'herbes los *traydors* esquituant»).

No se n'escapa ningú, ni els més moderns: «La transparència dels fondals convida *traidorament*», Alomar (*Columna de Foc*, 170); «Tem-lo, botxí: quan l'esguard se n'adona, / ja duus marcats els cinc dits de la mà: / no hi ha *traidor*, per fosca i per pregona / que sigui l'ombra, que no els vegi clara», V. Gassol (1950). Fins Josep Carner, almenys el jove Carner, s'hi atenia, en un poema de 1910: «Cantem Na Citerea, la nostra dolça mare: / ella ha donat als homes la gràcia d'estimar; / que la dolçor *traidora* de sa mirada clara / nostres amors poruges faci tot jorn guanyar» (O. C., 1184). Cal arribar a la seva vellesa per veure-li acatar el diccionari: «A LLUÍS COMPANYS. Era el moment de les tenebres, / quan llum no veieu ni camí / --- / els grans *Traïdors* de la terra / varen lliurar-lo al més roí / --- / ulls catalans espurnejaven: / va de la mort al negre avenc / ---» (1952).

Llicència poètica? No, doncs, sinó fet constant de la llengua. Ja vaig descabdellar àmpliament el tema d'aquesta dièresi (dins un marc general), en *Lleures*C, 63-65. Em sembla ara més clar encara que aleshores, que com proposà En Moll s'hauria de derogar la dièresi en aquest mot (potser deixant oberta la possibilitat que hi recorrin els poetes a qui els abelleixi). Que en altres casos (com *païdor*, *esvàidor*) la llengua hagi mantingut la separació de la síl·laba afixa, no imposava que s'hagués de fer en aquells que havien adquirit un rang més sobirà dins la seva família: bé es va imposar sinèresi en *paisatge* i *paísà* (però no *apàisat*), en *vaitot* i *vaivé*; l'oposició entre *reunió* i *reunir* no és pas gaire heterogenèia de la que restarà entre *traïció*, *traïr* i d'altra banda *traïdor*.

Però això no és tot. No serà de més de tenir en compte que, en el cas present, el diftong hi podia venir, per una via confluent, des d'abans dels orígens literaris. Tinguem presents els fets occitans (i ross.) que mostren com hi hagué una gran mesura de fusió entre TRAHÈRE (part. TRACTUS), i TRADÈRE, que certament feia el participi TRADÏTUS en llatí normal; però es veu que, en part dels parlars vulgars del llatí, TRACTUS triomfà intrusament sobre TRADÏTUS: la forma més corrent del mot 'traïdor' en oc. ant. fou *trachor* (*traïtor* en el SO.), i fins *traïritz* per a 'traïdora', i cas subjecte *tràcher*. El fr. també fou *traître*, mod. *traître*.

Oc., en efecte: «E'l messatge, ples de feunia, / torneu o dir a son senhor: / —Sénher, vist ai vostre *trachor*, / e dis que ab vós anarà / —Dis? —Oc, mas ja re no-n farà, / qu'ieu conose bé, e sai, qu'él tira»; «mas a me, que'l pus fals hom son, / e'l plus *tràcher*, que anc fos natz, / amiga, dona! ·m perdonatz!», *Cas-tiagilós* (vv. 118, 357, més casos de *trachor* assegurats per metre i rima en els vv. 286, 293, i en la *Crozada* v. 3303).

Hi hagué fins i tot algun cas del part. p. *trach* (TRACTUS) per 'traït'; quan s'acosta el triomf de l'amor adúlter, l'enamorat sap l'indret: «Guillems---sap per ver / que cest baynars es per lui faitz; / et Archimbautz y serà *tragz*, / e non trobarà qui l'en playna», *Flamenca*, v. 5750. Ben probable que la forma *tració* per 'traïció' que hem vist tan predominant en català antic no és estranya a aquest sistema. Car en tot cas fou *traitor* i *traïtoria* la forma del rossellonès arcaic: «lo nexament e'l comensament del *traytor*», *VidesR*, 70r2; de nou 270r1, i «sàpies que'l teu nom vol aytant dir con plena de negror e de *traytoria*», 200r2: amb l'explicació «dretament est tu apelada Melància» (del gr. *μέλαινα* 'negra').

Més DERIV.: *Traïdor* m. 'carboncle' (mal traïdorament fatal). «Recepta per a guarir io *traydor* que-s fa en la cara o en altra loc», «Recepta per a guarir lo *traydor* quant ve que-s fa en qualsevol loc del cos --- sia pres boli ermini e *sia pastat* --- e puix trau-lo-n e serà guarit», Micer Joan (val., 1466, *BABL* VII, 430, 424). *Traïdoresc* [Lab. 1840]. *Traïdorenc* [Belv. i *DAG.*]. *Traïdoria* [Belv.], ja *traïtoria*, *VidesR*, supra; «entre dames non vindrà d'una *traïdoria* més ---», *Coromines* (*L'Amor Traïdor*, O. C., 612b). *Traïment*: «*trabiment* fo pus digne d'etern suplici com seria aquest?», *Decam.* x, § 6, 577.6f.

Tradició, pres del ll. *traditio*, -onis, 'acció de lliurar, transmetre' (com a terme legal *CosTort.* per a 'acció de lliurar'), 'transmissió de fets, creences etc.' [La cavalleria]; forma època *La Tradició Catalana*, obra magna de Torras i Bages (1892); *tradicional* [Lab. 1840], *tradicioniari* [Lab. 1840]; *tradicionalista* [Lab. 1888], *tradicionalisme* [Lab. 1888]. + *Tradicionista* 'el qui es dedica a recollir tradicions sobre personatges antics i cèlebres' (es diu particularment dels musulmans): *Ibn al-Athir i el Bukhari són els més grans tradicionistes mahometans. Extradició* [1917, *DOrt.*], derivat savi del ll. *tradere*, amb ex- 'enfora de'.

Un altre derivat de DÀRE, format com TRADÈRE, però amb el prefix SUB-, fou el ll. *súbdere* 'posar dessota', 'sotmetre, subjectar': del seu participi *súbditus*, -a, -um, pròpiament 'sotmès', es prengué el nostre *súbdit* [c. 1385]: «la sancta doctrina evangèlica --- ferme e liga altament tota la cosa pública [l'Estat, la república], car aquesta esquiva en los regidors tota injustícia, e 'n los *súbdits*, tota irreverència», Eiximenis (*Dotzèn*, § 359); el *DAG.* en dóna una altra cita d'Eiximenis, i una d'un poeta del S. XV o fi XIV on va en rima amb l'accent provençalat en rima amb *apetit*.

Com ho féu també Ausiàs: «L'enteniment, ab l'estimar unit, / ha fer juhí del acte singular, / e farà prou si-l porà clar jutjar: / no serà, doncs, al entendre *súbdit*; / qui del malfet no és adolorit / ---» CXXI, 10b. «Les fembres --- haveu mester govern d'altre: e qui ha necessari de ésser ajudat e governat, tota rahó vol que sia obediēt e *súbdit* e reverent al ajudador», *Decam.* ix, § 9, 541.8f. (trad. *subietto*). Del femení *súbdita* (avui desusat) n'hi ha diverses cites de fi S. xv i xvi (*AlcM*). Recollit en lèxics des del Busa-N. 1507. I ja hi ha un cas de l'adj. f. *súbdita* 'sotmesa, subjecta' en